

QUÆSTIO V

DE CONSERVATIONE RERUM IN ESSE A DEO

(Ist habet decem articulos.)

Primo enim quæritur, utrum res conserventur in esse a Deo, an etiam circumscripta omni Dei actione, per se in esse remaneant; 2°, utrum Deus possit alicui creaturæ communicare quod per se in esse conservetur absque Deo; 3° utrum Deus possit creaturam in nihilum redigere; 4° utrum aliqua creatura in nihilum sit redigenda, vel etiam in nihilum redigatur; 5° utrum motus cæli quandoque deficiat; 6° utrum possit scribi ab homine quando motus cæli finitur; 7° utrum cessante motu cæli elementa remaneant; 8° utrum cessante motu cæli remaneat actio et passio in elementis; 9° utrum plantæ et animalia bruta et corpora mineralia remaneant post finem mundi; 10° utrum corpora humana remaneant, motu cæli cessante.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum res conserventur in esse a Deo.*

(I part., quæst. civ, art. 1, et II°-II°, quæst. cix, art. 2, 8 et 9; et III cont. Gent. cap. LXV, LXVII, et XCIV.)

Quæstio est de conservatione rerum in esse a Deo. Et primo quæritur, an etiam circumscripta omni Dei actione, per se in esse remaneant. Et videtur quod sic. Dicitur enim Deut., xxxii, 4: *Dei perfecta sunt opera.* Ex hoc sic arguitur. Perfectum est cui nihil deest, secundum Philosophum (II Phys., com. LXIII, et LXIV). Et autem aliquid deest ad summe esse quod non potest esse nisi aliquo exteriori agente. Ergo hujusmodi perfectum non est: Dei ergo talia opera non sunt.

2. Sed dicebat, quod opera Dei non sunt perfecta simpliciter, sed secundum suam naturam. — Sed contra, perfectum secundum suam naturam est quod habet illud cuius sua natura est capax. Sed quidquid habet totum illud cuius sua natura est capax, potest remanere in esse, omni Dei conservatione exteriori cessante. Ergo si creaturæ aliquæ sunt perfectæ secundum suam naturam, possunt remanere in esse, Deo non conservante. Probatio mediæ. Deus conservando res, aliquid agit: propter quod dicitur Joan., v, 47: *Pater meus usque modo operatur et ego operor*, ut dicit Augustinus (X super Genes. ad litteram). Agente autem aliquid operante, effectus aliquid recipit. Ergo quando Deus conservat res, semper res conservatæ aliquid a Deo recipiunt: quando ergo res conservatio indiget, non dum totum habet cuius est capax.

3. Præterea, unumquodque non est perfectum nisi perficiat

hoc ad quod est. Sed principia ad hoc sunt, ut rem in esse conservent. Si ergo principia creata rerum non possunt rem in esse tenere, sequitur ea esse imperfecta, et ita non esse Dei opera: quod est absurdum.

4. Præterea, Deus est causa rerum sicut efficiens. Sed cessante actione causæ efficientis, remanet effectus; sicut cessante actione ædificatoris remanet domus, et cessante actione ignis generantis adhuc remanet ignis generatus. Ergo et cessante omni Dei actione, adhuc possunt creaturæ in esse remanere.

5. Sed dicebat, quod agentia inferiora sunt causa fieri et non essendi; unde esse effectuum remanet, remota actione causarum fieri. Deus autem est causa rebus non solum fieri, sed essendi. Unde esse rerum remanere non potest, divina actione cessante. — Sed contra, omnis res generata habet esse per suam formam. Si ergo causæ inferiores generantes non sunt causæ essendi, non erunt causæ formarum; et ita formæ quæ sunt in materia, non sunt a formis quæ sunt in materia, secundum sententiam Philosophi, qui (in VII Metaph., com. xxviii) dicit, quod forma quæ est in his carnibus et ossibus, est a forma quæ est in his carnibus et ossibus: sed sequitur quod formæ in materia sint a formis sine materia, secundum sententiam Platonis, vel a datore formarum, secundum sententiam Avicennæ (lib. IX Met., cap. iv et v).

6. Præterea, ea quorum esse est (1) in fieri, non possunt remanere cessante actione agentis, ut patet de motu et de agone (2) et similibus; illa vero quorum esse est in facto esse, possunt remanere etiam agentibus remotis. Unde Augustinus dicit (VIII super Genes. ad litteram, cap. xii): *Præsentem lumine non factus est aer lucidus sed fit: quia si factus esset, non fieret; sed absente lumine lucidus remaneret.* Multæ autem creaturæ sunt quorum esse non est in fieri, sed in facto esse; ut patet de Angelis, et de corporibus etiam omnibus. Ergo cessante actione Dei agentis, creaturæ possunt remanere in esse.

7. Præterea, causæ inferiores generantes sunt rebus generatis causæ essendi, ut supra probatum est; non tamen sicut causæ principales et primæ, sed sicut causæ secundæ. Causa autem prima essendi, quæ Deus est, rebus generatis non dat principium essendi, nisi medianibus causis secundis prædictis. Ergo nec permanentiam in esse, quia eadem res per idem habet esse et in esse conservatur. Sed esse generatorum conservatur ex ipsis principis essentialibus generatorum, cessantibus causis secundis agentibus. Ergo etiam cessante causa prima agente, quæ Deus est.

8. Præterea, si res aliqua deficit esse, aut hoc est propter materiam, aut propter hoc quod est ex nihilo. Materia autem

(1) Al. sunt. — (2) Forte, sono.

non est causa corruptionis nisi secundum quod est subjecta contrarietati: non autem in omnibus creaturis est materia contrarietati subjecta. Ergo illa in quibus non est materia contrarietati subjecta, sicut sunt corpora cœlestia et Angeli, non possunt deficere ratione materie; nec iterum ratione ejus quod sunt ex nihilo, quia ex nihilo nihil sequitur et nihilum nihil agit, et ita non corrumpit. Ergo cessante omni actione divina, hujusmodi res esse non deficerent.

9. Præterea, forma incipit esse in materia in instanti quod est ultimum factionis, in quo res non est in fieri, sed in facto esse. Sed secundum Avicennæ sententiam (lib. IX Metaph., cap. iv et v), formæ rerum generatarum infunduntur in materia ab intelligentia agente, quæ est datrix formarum. Ergo illa intelligentia est causa essendi, non tantum fieri; et ita per actionem ejus res possunt conservari in esse, etiam circumscripta Dei conservatione.

10. Præterea, etiam forma substantialis est causa essendi. Si ergo causæ essendi sunt quæ conservant res in esse, ipsa forma rei sufficit ad hoc quod res in esse conservetur.

11. Præterea, res conservantur in esse per materiam, in quantum sustinet formam. Sed materia, secundum Philosophum, est ingenerata et incorruptibilis, et ita non est causata ab aliqua causa; et sic remanet, omni actione causæ efficientis remota. Ergo adhuc res poterunt conservari in esse, cessante actione primæ causæ efficientis, scilicet Dei.

12. Præterea, Eccli., xxxiii, 15, dicitur: *Intuere in omnia opera Altissimi: duo contra duo, unum contra unum*. Sed inter opera Altissimi invenitur aliquid quod indiget Dei conservatione. Ergo etiam invenitur inter opera Dei ejus oppositum, scilicet quod non indiget Dei conservatione.

13. Præterea, appetitus naturalis non potest esse cassus et vanus. Sed quælibet res naturaliter conservationem sui esse appetit. Potest ergo res per seipsam conservari in esse; alias appetitus naturalis esset vanus.

14. Præterea, Augustinus dicit (in Ench., cap. x), quod Deus fecit singula bona, simul autem omnia valde bona; propter quod dicitur Genes., i, 31: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*. Ipsa ergo creaturarum universitas est valde bona et optima; optimi enim est optima adducere, secundum Platonem in Timæo (circa fin.). Sed melius est quod non indiget aliquo exteriori ad sui conservationem, eo quod indiget. Ergo universitas creaturarum non indiget aliquo exteriori conservante.

15. Præterea, beatitudo est aliquid creatum in natura beatorum. Sed beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus, ut Boetius dicit (in III de Consol., prosa II); quod non esset, nisi in se includeret sui conservationem, quod est

unum de maxime bonis. Ergo aliquid creatum est quod per seipsum potest conservari in esse.

16. Præterea, dicit Augustinus (VII de Civitate Dei, cap. xxx), quod Deus ita administratres sua providentia, quod tamen sinit eas agere propriis motus. Sed proprius motus nature ex nihilo existentis est ut in nihilum tendat. Ergo Dominus permittit naturam quæ est ex nihilo, in nihilum tendere. Non ergo conservat res in esse.

17. Præterea, recipiens quod est contrarium recepto, non conservat receptum, sed magis ipsum destruit. Videmus enim quod quæ recipiuntur ab agentibus naturalibus per violentiam in suis contrariis, remanent ad horam, cessante actione naturalium agentium; sicut calor remanet in aqua calefacta, cessante actione ignis, ad horam. Effectus autem Dei non recipiuntur in aliquo contrario, sed in nihilo; quia ipse est auctor totius substantiæ rei. Ergo multo magis remanebunt divini effectus vel ad horam, divina actione cessante.

18. Præterea, forma est principium cognoscendi, operandi et essendi. Sed forma absque exteriori adminiculo potest esse operandi principium et cognoscendi. Ergo et essendi; et ita cessante omni Dei actione, res per formam potest conservari in esse.

Sed contra est quod dicitur Heb., i, 3: *Portans omnia verbo virtutis sue*; ubi dicit Glossa (ord. ibi et interlinearis): *Sicut ab eo creata sunt, ita per eum immutabilia conservantur*.

Præterea, Augustinus dicit (IV super Genes. ad litt., cap. XII): *Creatoris potentia et Omnipotentis virtus causa subsistendi est omni creaturæ; quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret*. Et infra: *Mundus nec in actu oculi stare poterit, si ei Deus regimen suum subtraxerit*.

Præterea, Gregorius dicit (lib. VI Mor., cap. xviii), quod *omnia in nihilum deciderent, nisi ea manus Omnipotentis contineret*.

Præterea, in lib. de Causis (prop. ix), dicitur: *Omnis intelligentiæ facio*, id est permanentia et essentia, est per bonitatem quæ est causa prima. Multo ergo fortius aliæ creaturæ non fiuntur in esse nisi per Deum.

Respondeo dicendum, quod absque omni dubio concedendum est, quod res conservantur in esse a Deo, et quod in momento in nihilum redigerentur, cum a Deo desererentur. Cujus ratio hinc accipi potest. Effectum enim a sua causa dependere oportet. Hoc enim est de ratione effectus et causæ: quod quidem in causis formalibus et materialibus manifeste apparet. Quocumque enim materiali vel formali principio subtracto, res statim esse desinit, cum hujusmodi principia intrent essentiam rei. Idem

autem iudicium oportet esse de causis efficientibus, et formali-
bus vel materialibus (1). Nam efficiens est causa rei secundum
quod formam inducit, vel materiam disponit. Unde eadem de-
pendentia rei est ad efficiens, et ad materiam et formam, cum
per unum eorum ab altero dependeat. De finalibus autem causis
oportet etiam idem esse iudicium quod de causa efficiente. Nam
finis non est causa, nisi secundum quod movet efficientem ad
agendum; non enim est primum in esse, sed in intentione solum.
Unde et ubi non est actio, non est causa finalis, ut patet in
III Metaph. (com. XII). Secundum hoc ergo esse rei factæ de-
pendet a causa efficiente secundum quod dependet ab ipsa forma
rei factæ. Est autem aliquod efficiens a quo forma rei factæ
non dependet per se et secundum rationem formæ, sed solum
per accidens: sicut forma ignis generati ab igne generante, per
se quidem, et secundum rationem suæ speciei non dependet,
cum in ordine rerum eundem gradum teneat, nec forma ignis
aliter sit in igne generato quam in generante; sed distinguitur
ab ea solum divisione materiali, prout scilicet est in alia materia.
Unde cum igni generato sua forma sit ab aliqua causa, oportet
ipsam formam dependere ab altiori principio, quod sit causa
ipsius formæ per se et secundum propriam speciem rationem.
Cum autem esse formæ in materia, per se loquendo, nullum
motum vel mutationem implicet, nisi forte per accidens; omne
autem corpus non agat nisi motum, ut Philosophus probat; ne-
cesse est quod principium ex quo per se dependet forma, sit
aliquod principium incorporeum; per actionem enim alicujus
principii dependet effectus a causa agente. Et si aliquod princi-
pium corporeum est per aliquem modum causa formæ, hoc habet
in quantum agit virtute principii incorporei, quasi ejus instru-
mentum; quod quidem necessarium est ad hoc quod forma
esse incipiat, in quantum forma non incipit esse nisi in materia;
non enim materia quocumque modo se habens potest subesse for-
mæ, quia proprium actum in propria materia oportet esse. Cum ergo
est materia in dispositione quæ non competit formæ alicui, non
potest a principio incorporeo, a quo forma dependet per se,
eam consequi immediate; unde oportet quod sit aliquid trans-
mutans materiam; et hoc est aliquod agens corporeum, cujus
est agere movendo. Et hoc quidem agit in virtute principii in-
corporei, et ejus actio determinatur ad hanc formam, secundum
quod talis forma est in eo, actu (sicut in agentibus univocis) vel
virtute, sicut in agentibus æquivocis. Sic igitur hujusmodi infe-
riora agentia corporalia, non sunt formarum principia in rebus
factis, nisi quantum potest se extendere causalitas transmuta-
tionis; cum non agant nisi transmutando, ut dictum est, quæst.
III, art. 7 et 8; hoc autem est in quantum disponunt materiæ

(1) *Intellige*: idem.... iudicium oportet esse de causis efficientibus, ac de
formalibus vel materialibus.

et educunt formam de potentia materiæ. Quantum igitur
ad hoc, formæ generatorum dependent a generantibus na-
turaliter, quod educuntur de potentia materiæ, non autem quan-
tum ad esse absolutum. Unde et remota actione generantis, cessat
eductio formarum de potentia in actum, quod est fieri genera-
tionem; non autem cessant ipse formæ, secundum quas ge-
nerata habent esse. Et inde est quod esse rerum generatorum
manet, sed non fieri, cessante actione generantis. Si quæ autem
formæ sunt non in materia, ut sunt substantiæ intellectuales,
vel in materia nullo modo indisposita ad formam, ut est in cor-
poribus cœlestibus, in quibus non sunt contrariæ dispositiones;
harum principium esse non potest nisi agens incorporeum, quod
non agit per motum; nec dependet ab aliquo secundum fieri a
quo non dependeat secundum esse. Sicut igitur cessante actio-
ne causæ efficientis, quæ agit per motum, in ipso instanti ces-
sat fieri rerum generatorum; ita cessante actione agentis incor-
porei, cessat ipsum esse rerum ab eo creatarum. Hoc autem
agens incorporeum, a quo omnia creantur, et corporalia et in-
corporalia, Deus est, sicut in alia questione, III, art. 5, 6 et 8,
ostensum est, a quo non solum sunt formæ rerum, sed etiam
materiæ. Et quantum ad propositum non differt utrum immediate
vel quodam ordine, ut quidam Philosophi posuerunt. Unde se-
quitur quod divina operatione cessante, omnes res eodem mo-
mento in nihilum deciderent, sicut auctoritatibus est probatum
in argumentis *Sed contra*.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod creaturæ Dei sunt perfe-
ctæ in sua natura et in suo ordine; sed inter alia quæ ad earum
perfectionem requiruntur, hoc etiam est quod a Deo continean-
tur in esse.

AD SECUNDUM dicendum, quod Deus non alia operatione pro-
ducit res in esse et eas in esse conservat. Ipsum enim esse re-
rum permanentium non est divisibile (1) nisi per accidens, prout
alicui motui subjacet; secundum se autem est in instanti. Unde
operatio Dei, quæ est per se causa quod res sit, non est alia se-
cundum quod facit principium essendi, et essendi continuatio-
nem.

AD TERTIUM dicendum, quod quamdiu principia essentialia
rerum sunt, tandiu res conservantur in esse; sed et ipsa rerum
principia esse desinerent, divina actione cessante.

AD QUARTUM dicendum, quod hujusmodi inferiora agentia
sunt causa rerum quantum ad earum fieri, non quantum ad esse
rerum per se loquendo. Deus autem per se est causa essendi;
et ideo non est simile. Unde Augustinus dicit (IV super Genes.
ad litter., cap. XII, ante med.): *Non enim sicut structuram
cum fabricaverit quis abscedit, atque illo cessante et absceden-*

(1) *Id est* indivisibile.

le (1) stat opus ejus; ita mundus vel in ictu oculi stare poterit si ei Deus regimen suum subtraxerit.

AD QUINTUM dicendum, quod cum (2) agentia corporalia non agant (3) nisi transmutando; nihil autem transmutetur, nisi ratione materiæ; causalitas agentium corporalium non potest se extendere nisi ad ea quæ aliquo modo sunt in materia. Et quia Platonici et Avicenna non ponebant formas de potentia materiæ educi, ideo cogebantur dicere quod agentia naturalia disponebant tantum materiam; inductio autem formæ erat a principio separato. Si autem ponamus formas substantiales educi de potentia materiæ, secundum sententiam Aristotelis, agentia naturalia non solum erunt causæ dispositionum materiæ, sed etiam formarum substantialium: quantum ad hoc duntaxat quod de potentia educuntur in actum, ut dictum est, quæst. III, art. 9 et 11; et per consequens sunt essendi principia quantum ad inchoationem ad esse, et non quantum ad ipsum esse absolute.

AD SEXTUM dicendum, quod formarum quæ incipiunt actu esse in materia per actionem corporalis agentis, quædam producuntur secundum perfectam rationem speciei et secundum perfectum esse in materia, sicut et forma generantis, eo quod in materia non remanent contraria principia, et hujusmodi formæ remanent post actionem generantis, usque ad tempus corruptionis. Quædam vero formæ producuntur quidem secundum perfectam rationem speciei, non autem secundum perfectum esse in materia; sicut calor qui est in aqua calefacta, habet perfectam speciem caloris, non tamen perfectum esse, quod est ex applicatione formæ ad materiam, eo quod in materia remanet forma contraria tali qualitati. Ethujusmodi formæ possunt ad modicum (4) remanere post actionem agentis; sed prohibentur diu permanere a contrario principio, quod est in materia. Quædam vero producuntur in materia et secundum imperfectam speciem et secundum imperfectum esse, sicut lumen in aere a corpore lucido. Non enim lumen est in aere sicut quædam forma naturalis perfecta prout est in corpore lucido, sed magis per modum intentionis. Unde sicut similitudo hominis non manet in speculo nisi quamdiu est oppositum homini; ita nec lumen in aere, nisi apud præsentiam corporis lucidi: hujusmodi enim intentiones dependent a formis naturalibus corporum per se, et non solum per accidens; et ideo esse eorum non manet cessante actione agentium. Hujusmodi ergo propter imperfectionem sui esse dicuntur esse in fieri; sed creaturæ perfectæ non dicuntur esse in fieri propter sui esse imperfectionem, quamvis actio Dei earum factoris infidenciter permaneat.

AD SEPTIMUM dicendum, quod actio corporalis agentis non se extendit ultra motum, et ideo est instrumentum primi agentis

(1) *Al.* et abscondente. — (2) *Al.* deest cum. — (3) *Al.* agunt, et infra transmutatur. — (4) *Al.* modum.

in educatione formarum de potentia in actum, quæ est per motum; non autem in conservatione earum, nisi quatenus ex aliquo motu dispositiones in materia retinentur, quibus materia fit propria formæ: sic enim per motum corporum celestium inferiora conservantur in esse.

AD OCTAVUM dicendum, quod creatura deficeret divina actione cessante, non propter contrarium quod sit in materia, quia ipsum etiam cum materia cessaret: sed propter hoc quod creatura est ex nihilo; non propter hoc quod nihilum aliquid ageret ad corruptionem, sed non ageret ad conservationem.

AD NONUM dicendum, quod ipse dator formarum si ponatur aliquid aliud præter Deum, secundum sententiam Avicennæ, oportet quod et ipsum deficeret cessante actione Dei, quæ est sua causa.

AD DECIMUM dicendum, quod etiam prædicta actione cessante forma deficeret, unde non posset esse essendi principium.

AD DECIMUMPRIMUM dicendum, quod materia dicitur ingenta quia non procedit in esse per generationem: ex hoc tamen non removetur quin a Deo sit; cum omne imperfectum oporteat a perfecto originem trahere.

AD DECIMUMSECUNDUM dicendum, quod non oportet inter opera Dei, uno contradictorie oppositorum invento, aliud inveniri (sic enim esset inter ea aliquid increatum, cum sibi aliquid creatum), quamvis hoc verum sit de aliis oppositis. Ea vero de quibus est objectio, sunt contradictorie opposita; unde ratio non sequitur.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod, licet qualibet res naturaliter appetat sui conservationem, non tamen quod a se conservetur, sed a sua causa.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod universitas creaturarum non est optima simpliciter, sed in genere creatorum; unde nihil prohibet ea aliquid melius esse.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod inter bona quorum congregatione status beatitudinis perficitur, principium est conjunctio ad suam causam; cum ipsa Dei fructu sit creaturæ rationalis beatitudo.

AD DECIMUMSEXIMUM dicendum, quod tendere in nihilum non est proprie motus naturæ, qui semper est in bonum, sed est ipsius defectus; unde ratio falsum supponebat.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod illius impressionis violentæ agens violentum est causa secundum fieri, et non simpliciter secundum esse, ut ex dictis patet, in solut. ad 6 argum.; unde cessante actione agentis, potest ad tempus remanere, sed non diu propter ejus imperfectionem.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod sicut forma non potest esse principium essendi, nisi aliquo priori principio presupposito; ita nec operandi, cum Deus in qualibet re operetur, ut in

alia questione. III, arg. 6, ostensum est; nec etiam cognoscendi, cum omnis cognitio a lumine increato derivetur.

ARTICULUS II. — *Utrum Deus possit alicui creaturæ communicare quod per se in esse conservetur absque Deo.*

Secundo queritur, utrum Deus possit alicui creaturæ communicare quod per se in esse conservetur absque Deo. Et videtur quod sic. Creare enim est majus quam per se in esse conservari. Sed creare potuit creaturæ communicari, ut Magister dicit in V dist. iv Sentent. Ergo et per se in esse conservari.

2. Præterea, plus est in potestate rerum et Dei, quam in potestate intellectus nostri. Sed intellectus noster potest intelligere creaturam absque Deo. Ergo multo fortius Deus potest creaturæ dare ut per se conservetur in esse.

3. Præterea, aliqua creatura est ad imaginem Dei, ut patet Genesis 1. Sed secundum Hilarium (in libro de Synodis) imago est rei ad rem eoquequandam indiscreta et unita similitudo; et sic imago adequare potest in cuius est imago. Cum ergo Deus nullo exteriori conservante indigeat, videtur quod hoc potuit creaturæ communicare.

4. Præterea, quanto agens est perfectius, tanto potest perfectiorem effectum producere. Sed agentia naturalia possunt effectus facere qui conserventur in esse sine agentibus. Ergo multo fortius Deus potest hoc facere.

Sed contra, Deus non potest aliquid facere in diminutionem suæ auctoritatis. Hoc autem suo dominio præjudicaret, si aliquid absque ipsius conservatione posset esse. Ergo Deus hoc facere non potest.

Respondeo dicendum, quod ad omnipotentiam Dei non pertinet quod possit facere duo contradictoria esse simul. In hoc autem quod dicitur quod Deus faciat aliquid quod ejus conservatione non indigeat, contradictio implicatur. Jam enim ostensum est quod omnis effectus a sua causa dependet, secundum quod est ejus causa. In hoc ergo quod dicitur, quod Dei conservatione non indigeat, ponitur non esse creatum a Deo; in hoc quod dicitur, quod Deus faciat ipsum, ponitur esse creatum. Sicut ergo contradictionem implicaret, Deum facere aliquid quod non esset creatum ab eo; ita si quis diceret Deum facere aliquid quod ejus conservatione non indigeret. Unde utrumque pari ratione Deus non potest.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum creare sit aliquid causare, non indigere autem alterius conservatione, non sit nisi ejus quod causam non habet; manifestum est quod majus est non indigere conservari ab alio quam creare; sicut majus est causam non habere quam causam esse; licet et hoc non sit usquequaque verum, quod creare creaturæ sit communicabile, se-

candum quod est actus primi agentis, ut in alia questione, 3, dictum est.

AD SECUNDUM dicendum, quod quamvis intellectus possit intelligere creaturam non intelligendo Deum, non tamen potest intelligere creaturam non conservari in esse a Deo; hoc enim implicat contradictionem, sicut et creaturam non esse creatam a Deo, ut dictum est, quæst. III, art. 5.

AD TERTIUM dicendum, quod æqualitas non est de ratione imaginis absolute, sed perfectæ; qualis Dei imago non est creatura, sed Filius; unde ratio non sequitur.

AD QUARTUM dicendum, quod responsio patet per ea quæ dicta sunt in præcedenti.

ARTICULUS III. — *Utrum Deus possit creaturam in nihilum redigere.*

Tertio queritur, utrum Deus possit creaturam in nihilum redigere. Et videtur quod non. Dicit enim Augustinus in lib. LXXXIII Questionum (quæst. II, in med.), quod Deus non est causa tendendi in non esse. Hoc autem esset, si creaturam annihilaret. Ergo Deus non potest creaturam in nihilum redigere.

2. Præterea, creaturæ corruptibiles, quæ inter ceteras sunt debilioris esse, non desinunt esse nisi per actionem alienius cause agentis, sicut ignis corrumpitur aliquo contrario agente in ipsum. Multo minus igitur aliæ creaturæ possunt desinere nisi per aliquam actionem. Si ergo Deus aliquam creaturam annihilaret, hoc non fieret nisi per aliquam actionem. Per actionem autem hoc fieri est impossibile. Nam omnis actio sicut est ab ente actu, ita in ens actu terminatur, cum oporteat factum esse simile facienti. Actio autem qua aliquid ens actu constituitur, non omnino in nihilum redigit. Ergo Deus non potest aliquid annihilare.

3. Præterea, omne quod est per accidens, reducitur ad id quod est per se. Sed a nulla causa agente est defectus et corruptio nisi per accidens, cum nihil operetur nisi intendens ad bonum, ut Dionysius dicit (iv cap. de div. Nomin.); unde et ignis corrumpens aquam, non intendit privationem formæ aquæ, sed formam propriam in materiam introducere. Ergo non potest ab aliquo agente causari aliquis defectus, quin simul aliqua perfectio constituitur. Ubi autem aliqua perfectio constituitur, ibi non est annihilatio. Ergo Deus non potest aliquid annihilare.

4. Præterea, nihil agit nisi propter finem. Finis enim est quod movet efficientem. Finis autem divinæ actionis est ejus bonitas: quod quidem esse potest in rerum productione, per quam res similitudines divinæ bonitatis consequuntur: non autem in annihilatione, per quam annihilatum omnino a Dei similitudine recederet. Ergo Deus non potest aliquid annihilare.

5. Præterea, manente causa, necesse est permanere causatum. Si enim non est necesse, possibile erit causatum esse et non esse, posita causa; et sic indigebit alio quo causatum ad esse determinetur; et ita causa sufficiens non erit ad esse causati. Sed Deus est sufficiens causa rerum. Ergo Deo manente necesse est res in esse manere. Sed Deus non potest facere quin ipse in esse maneat. Ergo non potest creaturas reducere in non esse.

6. Sed dicebatur, quod Deus non erit causa in actu, cum creaturæ erunt annihilatæ. — Sed contra, divina actio est ejus esse: unde et Augustinus (lib. I de Doct. christ., cap. XXXII), vult quod in quantum Deus est, nos simus. Suum autem esse nunquam ei advenit. Ergo nunquam desinit esse in sua actione; et ita semper erit causa in actu.

7. Præterea, Deus non potest facere contra communes animi conceptiones, sicut quod totum non sit majus sua parte. Communis autem animi conceptio est apud sapientes, animas rationales perpetuas esse. Ergo Deus non potest facere quod in nihilum redigantur.

8. Præterea, Commentator dicit in XI Metaph. (in lib. suo XI, qui est super XII Aristot., com. xli), quod id quod est in se possibile esse et non esse, non potest necessitatem essendi ab alio acquirere. Quæcumque ergo creaturæ habent necessitatem essendi, in eis non est possibilitas ad esse et non esse. Hujusmodi autem sunt omnia incorruptibilia, ut sunt substantiæ incorporeæ et corpora cœlestia. Ergo omnibus his non est possibilitas ad non esse. Si ergo sibi relinquuntur, divina actione subtracta, non deficient in non esse; et sic Deus non videtur quod possit ea annihilare.

9. Præterea, quod recipitur in aliquo, non tollit potentiam recipientis; sed potest eam perficere. Si ergo aliquid sit possibilitatem habens ad non esse, nihil in eo receptum hanc possibilitatem ei auferre poterit. Ergo quod est in se possibile non esse, non poterit ab aliquo necessitatem essendi acquirere.

10. Præterea, ea secundum quas aliqua genere diversificantur, sunt de essentia rei; nam genus pars definitionis est. Secundum autem corruptibile et incorruptibile aliqua genere differunt, ut patet in X Metaph. (textu com. xxvi). Ergo sempiternitas et incorruptibilitas est de essentia rei. Deus autem non potest alicui rei auferre quod est de essentia ejus; non enim potest facere quod homo existens homo, non sit animal. Ergo non potest rebus incorruptilibus sempiternitatem auferre; et ita non potest ea ad nihilum redigere.

11. Præterea, corruptibile nunquam potest mutari ut fiat incorruptibile secundum suam naturam; nam incorruptibilitas corporum resurgentium non est naturæ, sed gloriæ; et hoc ideo est, quia corruptibile et incorruptibile differunt genere, ut di-

ctum est. Si autem quod est in se possibile non esse, ab aliquo necessitatem essendi posset acquirere, corruptibile posset in incorruptibilitatem mutari. Ergo impossibile est esse aliquid quod in se sit possibile non esse, et acquirat necessitatem ab alio; et sic idem quod prius.

12. Præterea, si creaturæ non habent necessitatem nisi secundum quod dependet a Deo, a Deo autem dependet secundum quod Deus est earum causa; non habebunt necessitatem nisi per modum qui competit causalitati qua Deus eorum causa est. Deus autem est rerum causa non per necessitatem, sed per voluntatem, ut est in alia questione, III, art. 15, ostensum. Sic ergo erit necessitas in rebus sicut in his quæ a voluntate causantur. Ea autem quæ sunt a voluntate, non simpliciter et absolute sunt necessaria, sed solum necessitate conditionata, eo quod voluntas non necessario determinatur ad unum effectum. Ergo sequitur quod in rebus nihil est necessarium absolute, sed solum sub conditione; sicut est necesse Socratem moveri, si currit; vel ambulare, si vult, nullo impedimento existente. Ex quo videtur sequi quod nihil sit in creaturis simpliciter incorruptibile, sed omnia sint corruptibilia; quod est inconveniens.

13. Præterea, sicut Deus est summum bonum, ita est perfectissimum ens. Sed in quantum est summum bonum, ei convenit quod non possit esse causa mali culpæ. Ergo in quantum est perfectissimum ens, non ei competit quod possit esse causa annihilationis rerum.

14. Præterea, Augustinus dicit (Enchiridii, cap. xi), quod Deus est adeo bonus quod nunquam permetteret aliquid mali fieri, nisi esset adeo potens quod de quolibet malo posset elicere aliquid bonum. Sed si creaturæ annihilarentur, nullum bonum inde eliciretur. Ergo Deus non potest hoc permittere quod creaturæ in nihilum decident.

15. Præterea, non minor distantia est in nihilum de ente, quam de nihilo in esse. Sed reducere aliquid de nihilo in esse, est potentiæ infinitæ, propter distantiam infinitam. Ergo reducere de esse in nihil, non est nisi potentiæ infinitæ. Nulla autem creatura habet potentiam infinitam. Ergo subtracta actione Creatoris, creatura non poterit in nihilum reduci. Quo quidem solo modo dicebatur Deus res posse annihilare, scilicet per suæ actionis subtractionem. Nullo ergo modo Deus potest creaturas in nihilum redigere.

Sed contra est quod Origenes dicit in Periarchon: *Quod datum est, auferri atque recedere potest.* Sed esse datum est creaturæ a Deo. Ergo potest auferri; et sic Deus potest creaturas in nihilum redigere.

Præterea, illud quod dependet ex simplici Dei voluntate, potest etiam, Deo volente, cessare. Sed totum esse creaturæ

dependet ex simplici Dei voluntate; cum Deus per suam voluntatem sit causa rerum, et non per naturæ necessitatem. Ergo, Deo volente, possunt creaturæ in nihilum redigi.

Præterea, Deus non est plus debitor creaturis postquam esse inceperunt, quam antequam esse inciperent. Sed antequam creaturæ inciperent, absque omni præiudicio suæ bonitatis poterat cessare ab hoc quod esse creaturis communicaret; quia sua bonitas in nullo a creaturis dependet. Ergo Deus potest absque præiudicio suæ bonitatis suam actionem a rebus creatis subtrahere; quo posito in nihilum deciderent, ut in precedenti articulo ostensum est. Potest ergo Deus res annihilare.

Præterea, eadem actione Deus res in esse produxit et eas in esse conservat, ut supra ostensum est. Sed Deus potuit res in esse non producere. Ergo eadem ratione potest eas in esse non conservare; et sic potest eas annihilare.

Respondeo dicendum, quod in rebus a Deo factis dicitur aliquid esse possibile dupliciter. Uno modo per potentiam agentis tantum; sicut antequam mundus fieret, possibile fuit mundum fore, non per potentiam creature, quæ nulla erat; sed solum per potentiam Dei, qui mundum in esse producere poterat. Alio modo per potentiam quæ est in rebus factis; sicut possibile est corpus compositum corrumpi. Si ergo loquamur de possibilitate ad non esse ex parte rerum factarum, dupliciter circa hoc aliqui opinati sunt. Avicenna namque posuit (lib. VIII Metaph., cap. vi), quod quælibet res præter Deum habebat in se possibilitatem ad esse et non esse. Cum enim esse sit præter essentiam cuiuslibet rei creatæ, ipsa natura rei creatæ per se considerata, possibilis est ad esse; necessitatem vero essendi non habet nisi ab alio, cuius natura est suum esse, et hoc Deus est. Commentator vero (in XI Metaph., text. xli, et in libro de substantia orbis) contrarium ponit, scilicet quod quædam res creatæ sunt, in quarum natura non est possibilitas ad non esse; quia quod in sua natura habet possibilitatem ad non esse, non potest ab extrinseco acquirere sempiternitatem, ut scilicet sit per naturam suam sempiternum. Et hæc quidem positio videtur rationabilior. Potentia enim ad esse et non esse non convenit alicui nisi ratione materiæ, quæ est pura potentia. Materia etiam, cum non possit esse sine forma, non potest esse in potentia ad non esse, nisi quatenus existens sub una forma, est in potentia ad aliam formam. Dupliciter ergo potest contingere quod in natura alicujus rei non sit possibilitas ad non esse. Uno modo per hoc quod res illa sit forma tantum subsistens in esse suo, sicut substantiæ incorporeæ, quæ sunt penitus immateriales. Si enim forma ex hoc quod inest materiæ, est principium essendi in rebus materialibus, nec res materialis potest non esse nisi per separationem formæ; ubi ipsa forma in esse suo subsistit nullo modo poterit non esse; sicut nec esse potest a seipso separari. Alio

modo per hoc quod in materia non sit potentia ad aliam formam, sed tota materiæ possibilitas ad unam formam terminetur; sicut est in corporibus cœlestibus, in quibus non est formarum contrarietas. Illæ ergo solæ res in sua natura possibilitatem habent ad non esse, in quibus est materiæ contrarietati subjecta. Aliis vero rebus secundum suam naturam competit necessitas essendi, possibilitate non essendi ab earum natura sublata. Nec tamen per hoc removetur quin necessitas essendi sit eis a Deo; quia unum necessarium alterius non causa esse potest, ut dicitur in V Metaphysic., (comm. vi). Ipsius enim naturæ creatæ cui competit sempiternitas, causa est Deus. In illis etiam rebus in quibus est possibilitas ad non esse, materiæ permanet; formæ vero sicut ex potentia materiæ educuntur in actum in rerum generatione, ita in corruptione de actu reducuntur in hoc quod sint in potentia. Unde relinquunt quod in tota natura creata non est aliqua potentia, per quam sit aliquid possibile tendere in nihilum. Si autem recurramus ad potentiam Dei facientis, sic considerandum est, quod dupliciter dicitur aliquid Deo esse impossibile, uno modo quod est secundum se impossibile, quia non natum est alicui potentiæ subijci; sicut sunt illa quæ contradictionem implicant. Alio modo ex eo quod est necessitas ad oppositum; quod quidem dupliciter contingit in aliquo agente. Uno modo ex parte potentiæ activæ naturalis, quæ terminatur ad unum tantum, sicut potentia calidi ad calefaciendum; et hoc modo Deus Pater necessario generat Filium, et non potest non generare. Alio modo ex parte finis ultimi in quem quælibet res de necessitate tendit; sicut et homo de necessitate vult beatitudinem, et impossibile est eum velle miseriam; et similiter Deus vult de necessitate suam bonitatem, et impossibile est eum velle illa cum quibus sua bonitas esse non potest; sicut dicimus quod impossibile est Deum mentiri aut velle mentiri. Creaturas autem simpliciter non esse, non est in se impossibile quasi contradictionem implicans (alias ab æterno fuissent. Et hoc ideo est, quia non sunt suum esse): ut sic cum dicitur: Creatura non est omnino, oppositum prædicati includatur in definitione, ut si dicatur: Homo non est animal rationale; huiusmodi enim contradictionem implicant, et sunt secundum se impossibilia. Similiter Deus non producit creaturas ex necessitate naturæ ut sic potentia Dei determinetur ad esse creaturæ, ut in alia questione, III, art. 21, est probatum. Similiter etiam nec bonitas Dei a creaturis dependet, ut sine creaturis esse non possit; quia per creaturas nihil bonitati divinæ adiungitur. Relinquitur ergo quod non est impossibile Deum res ad non esse reducere; cum non sit necessarium eum rebus esse præbere, nisi ex suppositione suæ ordinationis et præscientiæ; quia sic ordinavit et præcivit, ut res in perpetuum in esse teneret.

Ad PRIMUM ergo dicendum, quod si creaturas Deus in nihi-

lum redigeret, non esset causa tendendi in non esse: hoc enim non redingeret per hoc quod ipse causaret non esse in rebus, sed per hoc quod desineret rebus dare esse.

AD SECUNDUM dicendum, quod res corruptibiles desinunt esse per hoc quod earum materia aliam formam recipit, cum qua forma prior stare non potest; et ideo ad earum corruptionem requiritur actio alicujus agentis, per quam forma nova educatur de potentia in actum. Sed si Deus res in nihilum redigeret, non esset ibi necessaria aliqua actio, sed solum hoc quod desisteret ab actione qua rebus tribuit esse; sicut absentia actionis solis illuminantis causat lucis privationem in aere.

AD TERTIUM dicendum, quod ratio illa procederet, si Deus agendo, res annihilare posset; quod quidem non est; sed magis ab actione desistendo, ut dictum est.

AD QUARTUM dicendum, quod ubi non est actio non est necessarium finem requirere. Sed quia ipsum desistere ab actione non potest esse in Deo nisi per suam voluntatem, quae non est nisi finis; posset in ipsa annihilatione rerum finis aliquis inveniri; ut sicut in productione rerum, finis est manifestatio copiae divinae bonitatis, ita in rerum annihilatione finis esse potest sufficientia suae bonitatis, quae in tantum est sibi sufficiens, ut nullo exteriori indigeat.

AD QUINTUM dicendum, quod effectus a causa sequitur, et est secundum modum causae; unde effectus voluntatem consequentes, tunc a voluntate procedunt quando voluntas statuit esse procedendum; non autem de necessitate quando voluntas est. Et ideo, quia creaturae a Deo per voluntatem, tunc esse habent cum Deus vult eas esse; non de necessitate, quando cumque Dei voluntas est; alias ab aeterno fuissent.

AD SEXTUM dicendum, quod in actione Dei qua res producit, duo est considerare; scilicet ipsam substantiam operationis, et ordinem ad effectum. Substantia quidem operationis, cum sit divina essentia, aeterna est, nec potest non esse; ordo autem ad effectum dependet ex voluntate divina: ex qualibet enim actione facientis non sequitur effectus nisi secundum exigentiam principii actionis: secundum enim modum caloris ignis calefacit. Unde cum principium factorum a Deo, sit voluntas; secundum hoc in actione divina est ordo ad effectum, prout voluntas determinat. Et ideo quamvis actio Dei cessare non possit secundum suam substantiam; ordo tamen ad effectum cessare posset, si Deus vellet.

AD SEPTIMUM dicendum, quod communis animi conceptio dicitur illa cujus oppositum contradictionem includit; sicut, Omne totum est majus sua parte; quia non esse majus sua parte est contra rationem totius. Sic autem animam rationalem non esse, non est communis animi conceptio, ut ex dictis patet; sed naturam animae rationalis non esse corruptibilem, haec est con-

munis animi conceptio. Si autem Deus animam rationalem in nihilum redigeret, hoc non esset per aliquam potentiam ad non esse quae sit in natura animae rationalis, ut dictum est.

AD OCTAVUM dicendum, quod illud in cuius natura est possibilitas ad non esse, non recipit necessitatem essendi ab alio, ita quod ei competat (1) secundum naturam; quia hoc implicaret contradictionem, scilicet quod natura posset non esse et quod haberet necessitatem essendi; quod habeat incorruptibilitatem ex gratia vel gloria, hoc non prohibetur. Sicut corpus Adae fuit quodammodo incorruptibile per gratiam innocentiae, et corpora resurgentium erunt incorruptibilia per gloriam, per virtutem animae suo principio adhaerentis. Non tamen removetur quin ipsa natura in qua non est possibilitas ad non esse habeat necessitatem essendi ab alio; cum quidquid perfectionis habet, sit ei ab alio; unde cessante actione suae causae, deficeret, non propter potentiam ad non esse quae in ipso sit, sed propter potestatem quae est in Deo ad non dandum esse.

AD NONUM dicendum, quod in illis quae sunt per naturam incorruptibilia, non praetelligitur potentia ad non esse quae tollatur per aliquid a Deo receptum, secundum quod obiecto procedat; et hoc ex dictis patet. Sed in illis quae sunt incorruptibilia per gratiam, subest possibilitas ad non esse in ipsa natura; quae tamen totaliter reprimitur per gratiam ex virtute Dei.

AD DECIMUM dicendum, quod si Deus creaturas incorruptibiles in nihilum redigeret, ab earum conservatione cessando, non propter hoc sempiternitatem a natura separaret, quasi remaneret natura non sempiterna; sed tota natura deficeret in fluxu causae cessante.

AD DECIMUMPRIMUM dicendum, quod corruptibile per naturam non potest mutari ut fiat per naturam incorruptibile, nec e converso, quamvis illud quod est per naturam corruptibile, possit per gloriam supervenientem perpetuum fieri. Non tamen ex hoc oportet ponere aliqua corruptibilia fieri per naturam incorruptibilia, quia esse desineret causa non cessante.

AD DECIMUMSECUNDUM dicendum, quod licet creaturae incorruptibiles ex Dei voluntate dependeant, quae potest eis esse praebere et non praebere; consequuntur tamen ex divina voluntate absolutam necessitatem essendi, in quantum in tali natura causantur, in qua non sit possibilitas ad non esse; talia enim sunt cuncta creata, qualia Deus esse ea voluit, ut Hilarius dicit in lib. de Synodis.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod Deus licet possit creaturas redigere in nihilum, non tamen potest facere quod eis manentibus ipse non sit earum causa: est autem earum causa, et sicut efficiens, et sicut finis. Sicut ergo Deus non potest facere quod creatura in esse manens ab eo non sit, ita non potest

(1) *Al.* non competat.

facere quod ad ejus bonitatem non ordinetur. Unde, cum malum culpæ privet ordinem qui est in ipsum sicut in finem, eo quod est aversio ab incommutabili bono; Deus non potest esse causa mali culpæ, quamvis possit esse causa annihilationis, omnino a conservatione cessando.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod Augustinus loquitur de malo culpæ; et si loqueretur etiam de malo pœnæ, annihilatio tamen rerum nullum malum est: quia omne malum fundatur in bono, cum sit privatio, ut Augustinus dicit (Enchir., cap. xi). Unde sicut ante rerum creationem malum non erat, ita nec malum esset, si omnia Deus annihilaret.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod in nulla creatura est virtus quæ possit vel de nihilo aliquid facere vel aliquid in nihilum redigere. Quod autem creaturæ in nihilum redigerentur divina conservatione cessante, hoc non esset per aliquam actionem creaturæ, sed per ejus defectum, ut ex prædictis patet.

ARTICULUS IV. — *Utrum aliqua creatura in nihilum sit redigenda vel in nihilum redigatur.* (I part., quæst. civ, art. 5; et de Veritate, quæst. v, art. 2 ad 6.

Quarto quæritur, utrum aliqua creatura in nihilum sit redigenda, vel etiam in nihilum redigatur. Et videtur quod sic. Sicut enim potentia finita non potest movere tempore infinito, ita nec per potentiam finitam potest aliquid esse tempore infinito. Sed omnis potentia corporis est finita, ut probatur in VIII Phys. (com. LXXIX et LXXX). Ergo in nullo corpore est potentia, ut possit durare tempore infinito. Quædam autem corpora sunt quæ non possunt corrumpi, eo quod non habent contrarium, sicut corpora coelestia. Ergo necesse est quod quandoque in nihilum redigantur.

2. Præterea, illud quod est propter aliquem finem adipiscendum, habito fine, ulterius eo non indiget; sicut patet de navi, quæ necessaria est mare transeuntibus, non autem jam transito mari. Sed creatura corporalis creata est propter spirituales, ut per eam juvetur ad suum finem consequendum. Cum ergo creatura spiritualis erit in suo fine ultimo constituta, corporali ulterius non indigebit. Cum ergo nihil sit superfluum in operibus Dei, videtur quod in ultimo rerum fine omnis creatura corporalis deficiet.

3. Præterea, nihil quod est per accidens, est infinitum. Sed esse est culibet creaturæ per accidens, ut Avicenna dicit (lib. VIII Met. cap. iv): unde et Hilarius (in lib. de Trin. lib. VII non longe a princ.) Deum a creatura distinguens dicit: *Esse non est accidens Deo*. Ergo nulla creatura in infinitum durabit; et sic omnes creaturæ quandoque deficient.

4. Præterea, finis debet respondere principio, Sed creaturæ

principium sumpserat postquam nihil erat præter Deum. Ergo adhuc creaturæ reducuntur in finem, quod omnino nihil erit.

5. Præterea, quod non habet virtutem ut sit semper, non potest in perpetuum durare. Sed illud quod non semper fuit, non habet virtutem ut sit semper. Ergo quod non semper fuit, non potest in perpetuum durare. Sed creaturæ non semper fuerunt. Ergo non possunt in perpetuum durare; et sic quandoque in nihilum rediguntur.

6. Præterea, justitia requirit hoc, ut propter ingratitudeinem aliquis beneficio accepto vel suscepto privetur. Sed per peccatum mortale homo ingratus est inventus. Ergo justitia hoc exigit ut omnibus beneficiis Dei privetur, inter quæ etiam est ipsum esse. Judicium autem Dei de peccatoribus erit justum, secundum Apostolum, Roman., II. Ergo in nihilum rediguntur.

7. Præterea, ad hoc est quod dicitur Jerem., x, 24: *Corripue me Domine; verumtamen in iudicio, et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.*

8. Sed diceretur, quod Deus semper punit citra condignum, propter misericordiam, quæ in Dei iudicio justitiæ admiscetur; et sic Deus non totaliter peccatores a participatione suorum beneficiorum excludet. — Sed contra, in hoc homini misericordia non præstatur quod sibi detur aliquid quod melius esset ei non habere. Sed damnato in inferno melius esset non esse quam sic esse; quod patet per id quod dicitur Matth., xxvi, 24 de Juda: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille*. Ergo ad misericordiam Dei non pertinet quod damnatos conservet in esse.

9. Præterea, illa quæ non habent materiam partem sui, corrumpuntur omnino, id est totaliter, cum esse desunt (ut dicitur in III Metaph.), sicut sunt accidentia. Hæc autem frequenter esse desinunt. Ergo aliqua in nihilum rediguntur.

10. Præterea, Philosophus in VI Physic. (com. vi) argumentatur, quod si continuum est ex indivisibilibus; nec esse est quod indivisibilia dividantur. Ex quo potest accipi quod unumquodque resolvitur in ea ex quibus est. Sed omnes creaturæ sunt ex nihilo. Ergo omnes in nihilum quandoque rediguntur.

11. Præterea, II Petr., III, 10: dicitur: *Cæli magno impetu transient*. Sed non possunt transire per corruptionem in aliquod aliud corpus, cum non habeant contrarium. Ergo transibunt in nihilum.

12. Præterea, ad idem est quod dicitur in Ps. ci, 26: *Opera manuum tuarum sunt cæli; ipsi peribunt*; et Luc., XXI, 33, dicitur: *Cælum et terra transibunt*.

Sed contra est quod dicitur Eccle., I, 4: *Terra autem in æternum stat*. Præterea Eccle., III, 14: dicitur: *Didici, quod omnia opera quæ fecit Deus perseverent in æternum*. Ergo creaturæ in nihilum non rediguntur.

Respondeo dicendum, quod universitas creaturarum nunquam in nihilum redigetur. Et quamvis creaturæ corruptibiles non semper fuerint, in perpetuum tamen secundum suam substantiam durabunt; licet a quibusdam positum fuerit, quod omnes creaturæ corruptibiles in ultima rerum consummatione deficiant in non esse; quod quidem Origeni ascribitur; qui tamen hoc non videtur dicere, nisi aliorum opinionem recitando. Hujus tamen rationem sumere possumus ex duobus. Primo quidem ex divina voluntate, ex qua creaturarum esse dependet. Voluntas enim Dei, quamvis absolute considerata, ad opposita se in creaturis habeat, eo quod non magis ad unum quam ad alterum obligatur; ex suppositione tamen facta aliquam necessitatem habet. Sicut enim in creaturis aliquid quod se ad opposita habet, necessarium creditur, positione aliqua facta, ut Socratem possibile est sedere et non sedere; necessarium tamen est eum sedere cum sedet; ita voluntas divina, quæ quantum est de se potest velle aliquid et ejus oppositum, ut Petrum salvare, vel non, non potest velle Petrum non salvare, dum vult Petrum salvare. Et quia ejus voluntas immutabilis est; si ponitur aliquando eum aliquid velle, necessarium est ex suppositione illud eum semper velle, licet non sit necessarium ut velit quod sit semper, quod vult esse aliquando. Quicumque autem vult aliquid propter se ipsum, vult ut illud sit semper, ex hoc quod illud propter se vult. Quod enim aliquis vult quandoque esse et postmodum non esse, vult esse ut aliquid aliud perficiat; quo perfecto, eo non indiget quod propter illud perficiendum volebat, Deus autem creaturarum universitatem vult propter seipsam, licet et propter seipsum eam vult esse; hæc enim duo non repugnant. Vult enim Deus ut creaturæ sint propter ejus bonitatem ut eam scilicet suo modo imitentur et representent; quod quidem faciunt in quantum ab ea esse habent, et in suis naturis subsistunt. Unde idem est dictum, quod Deus omnia propter seipsum fecit (quod dicitur Prover., xvi, 4: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus*), et quod creaturas fecerit propter earum esse, quod dicitur Sapient., i, 14: *Creavit enim Deus ut essent omnia*. Unde ex hoc ipso quod Deus creaturas instituit, patet quod voluit eas semper durare; ejus oppositum propter ejus immobilitatem nunquam continget. Secundo ex ipsa rerum natura; sic enim Deus unamquamque naturam instituit, ut ei non auferat suam proprietatem; unde dicitur Rom., xi, in Glossa (ordinaria ad illa verba: *Contra naturam insertus es*) quod Deus, qui est naturarum conditor, contra naturas non agit, etsi aliquando in argumentum fidei in rebus creatis aliquid supra naturam operetur. Rerum autem immaterialium, quæ contrarietate carent, proprietates naturalis est earum sempiternitas; quia in eis non est potentia ad non esse, ut supra ostensum est. Unde sicut igni non auferit naturalem in-

clinationem, qua sursum tendit; ita non auferit rebus prædictis sempiternitatem, ut eas in nihilum redigat.

Ad PRIMUM ergo dicendum, secundum Commentatorem XI Metaph. (com. xli), quod licet omnis potentia quæ est in corpore, sit finita, non tamen oportet quod in quolibet corpore sit potentia finita ad esse; quia in corporibus corruptibilibus per naturam, non est potentia ad esse, nec finita nec infinita, sed ad moveri tantum. Sed hæc solutio non videtur valere; quia potentia ad esse non solum accipitur secundum modum potentiæ passivæ, quæ est ex parte materiæ, sed etiam secundum modum potentiæ activæ, quæ est ex parte formæ, quæ in rebus incorruptibilibus deesse non potest. Nam quantum unicuique inest de forma, tantum inest ei de virtute essendi; unde et in I Cœli et mundi Philosophus vult quod quedam habeant virtutem et potentiam ut semper sint. Et ideo aliter dicendum, quod ex infinitate temporis non ostenditur habere infinitatem nisi illud quod tempore mensuratur vel per se, sicut motus, vel per accidens, sicut esse rerum quæ motui subjacent, quæ aliqua periodo motus durant, ultra quam durare non possunt. Esse autem corporis celestis nullo modo attingitur nec a tempore nec a motu, cum sit omnino invariabile. Unde ex hoc quod cœlum est tempore infinito, esse ejus nullam infinitatem habet, sicut omnino extra continuitatem temporis existens; propter quod a theologis dicitur mensurari ævo. Unde non requiritur in cœlo aliqua virtus infinita ad hoc quod sit semper.

Ad SECUNDUM dicendum, quod sicut una pars exercitus ordinatur et ad aliam et ad duem; ita corporalis creatura ordinatur et ad perfectionem spiritualis creaturæ juvandam, et ad divinam bonitatem representandam; quod semper faciet, licet primum cesset.

Ad TERTIUM dicendum, quod esse non dicitur accidens quod sit in genere accidentis, si loquamur de esse substantiæ (est enim actus essentiae), sed per quamdam similitudinem; quia non est pars essentiae, sicut nec accidens. Si tamen esset in genere accidentis, nihil prohiberet quin in infinitum duraret; per se enim accidentia ex necessitate suis substantiis insunt; unde et nihil prohibet ea in perpetuum inesse. Sed accidentia quæ per accidens insunt subjectis, nullo modo in perpetuum durant secundum naturam. Hujusmodi autem esse non potest ipsum esse rei substantiale, cum sit essentiae actus.

Ad QUARTUM dicendum, quod antequam res essent, non erat aliqua natura ejus proprietates esset ipsa sempiternitas, sicut est aliqua natura rebus jam creatis. Et præterea hoc ipsum potuit esse ad aliquam perfectionem creaturæ spiritualis quod res non semper fuerint, quia per hoc Deus expresse rerum causa ostenditur. Nulla autem utilitas sequeretur, si omnia in nihilum redigerentur. Et ideo non est simile de principio et fine.

AD QUINTUM dicendum, quod illa quæ semper durabunt, habent virtutem ut sint semper: hanc tamen virtutem non semper habuerunt, et ideo non semper fuerunt.

AD SEXTUM dicendum, quod licet Deus de justitia creaturæ contra se peccanti posset esse subtrahere, et eam in nihilum redigere; tamen convenientior justitia est ut eam in esse reservet ad pœnam: et hoc propter duo. Primo, quia illa justitia non haberet aliquid misericordiæ admixtum, cum nihil remaneret cui posset misericordia adhiberi; dicitur autem in Psal. XXIV, 40, quod *universæ viæ Domini misericordia et veritas*. Secundo, quia ista justitia congruentius respondet culpæ in duobus. In uno quidem, quia in culpa voluntas contra Deum agit, non autem natura quæ ordinem sibi a Deo inditum servat; et ideo talis debet esse pœna quæ voluntatem affligat, naturæ nocendo, quæ voluntas abutitur. Si autem creatura omnino in nihilum redigeretur, esset tantum nocementum naturæ, et non afflictio voluntatis. In altero vero, quia cum in peccato duo sint, scilicet aversio ab incommutabili bono et conversio ad bonum commutabile, conversio post se aversionem trahit; nullus enim peccans intendit a Deo averti, sed querit frui temporali bono, cum quo simul Deo frui non potest. Unde cum pœna damni aversioni culpæ respondeat, conversioni vero ejus pœna sensus pro actuali culpa, conveniens est ut pœna damni non sit sine pœna sensus. Si autem in nihilum creatura redigeretur, esset quidem pœna damni æterna, sed non remaneret pœna sensus.

AD SEPTIMUM dicendum, quod judicium de quo Propheta mentionem facit, prædictam consecutionem (1), congruentiam vel operationem pœnæ ad culpam importat. Furor enim a quo liberari petit, misericordiæ temperamentum excludit.

AD OCTAVUM dicendum, quod aliquid dicitur melius vel propter præsentiam magis boni, et sic melius est damnato esse quam non esse; vel propter absentiam mali; quia etiam carere malo, in rationem boni cadit, secundum Philosophum (in V Ethic., cap. VII, circa med.). Et secundum hoc intelligitur verbum Domini inductum.

AD NONUM dicendum, quod formæ et accidentia etsi non habeant materiam partem sui ex qua sint, habent tamen materiam in qua sunt et de cuius potentia educuntur; unde et cum esse desinant, non omnino annihilantur, sed remanent in potentia materiæ, sicut prius.

AD DECIMUM dicendum, quod sicut creaturæ sunt ex nihilo, ita in nihilum sunt redigibiles, si Deo placeret.

AD UNDECIMUM et DUODECIMUM dicendum, quod auctoritates illæ non sunt intelligendæ hoc modo quod substantia mundi pereat, sed figura, ut Apostolus dicit I ad Corinth., VII.

(1) *Id. conversationem.*

ARTICULUS V. — *Utrum motus cæli quandoque deficiet.*

Quinto queritur, utrum motus cæli quandoque deficiet. Et videtur quod non: dicitur enim Genes., VIII, 22: *Cunctis diebus terræ, sementis et messis, frigus et æstus, hyems et æstas, nox et dies non requiescent*. Hæc autem omnia ex motu cæli proveniunt. Ergo motus cæli non requiescet quamdiu terra erit. *Terra autem in æternum stat*, ut dicitur Eccle., I, 4. Ergo et motus cæli in æternum erit.

2. Sed diceretur, quod intelligitur de terra prout servit homini secundum præsentem statum quo per seminationem et messem homo fructus ex ea colligit ad sustentationem vitæ animalis, non autem prout terra serviet homini jam glorificato, in æternum durans ad majorem honorum jucunditatem. — Sed contra dicitur Jerem., xxxi, 35: *Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumine diei, ordinem lune et stellarum in lumine noctis, qui turbat mare; et sonant fluctus ejus: Dominus exercituum nomen ejus. Si defecerint leges istæ coram me, tunc et semen Israel deficiet ut non sit coram me gens semper*. Non autem intelligitur de Israel carnali, qui jam per sui dispersionem gens dici non potest. Unde oportet quod intelligatur de Israel spirituali, qui tunc maxime coram Deo gens erit, cum per essentiam Deum videbit. Ergo in statu beatitudinis leges præmissæ, quæ motum cæli sequuntur, non cessabunt, et sic neque per consequens motus cæli.

3. Præterea, quæcumque necessitatem ex priori necessario habent sunt necessaria absolute, ut patet per Philosophum in II Physic., sicut mors animalis, quæ necessaria est propter materiæ necessitatem. Operationes autem rerum incorruptibilium, inter quas motum cæli oportet ponere, sunt propter substantias eorum quorum sunt operationes, et sic necessitatem ex priori habere videntur; cum e converso sit in corruptibilibus, quorum substantiæ sunt propter earum operationes; unde ex posteriori necessitatem habent, ut Commentator ibidem dicit. Ergo motus cæli necessitate absoluta necessarius est, et ita nunquam cessabit.

4. Præterea, finis motus cæli est ut cælum per motum assimiletur Deo in quantum exit de potentia in actum per situm renovationem, quos successive actualiter acquirit; unumquodque enim secundum hoc Deo, qui est purus actus, assimilatur, quod actu est. Iste autem finis cessaret cessante motu. Cum motus ergo non cesset nisi obtento fine propter quem est, nunquam motus cæli cessabit.

5. Sed dicebatur, quod motus cæli non est propter hunc finem, sed ad complendum numerum electorum, quo completo motus cæli quiescet. — Sed contra, nihil est propter vilius se, eo quod finis est nobilior his quæ sunt ad finem, cum finis sit

causa bonitatis in his quæ sunt ad finem. Sed cœlum, cum sit incorruptibile, est nobilior quam generabilia et corruptibilia. Ergo non potest dici, quod motus cœli sit propter aliquam generationem in istis inferioribus, per quam tamen numerus electorum posset compleri.

6. Sed dicebatur, quod motus cœli non est propter generationem electorum sicut propter generalem finem, sed sicut propter finem secundarium. — Sed contra, habito fine secundario non quiescit quod propter finem movetur. Si ergo generatio per quam completur numerus electorum est secundarius finis motus cœli, eo habito non quiescet adhuc cœlum.

7. Præterea, omne quod est in potentia, est imperfectum, nisi ad actum reducat. Deus autem in mundi consummatione non dimittet aliquid imperfectum. Cum ergo potentia quæ est in cœlo ad *ubi*, non reducat in actum nisi per motum, videtur quod motus cœli etiam in mundi consummatione non quiescet.

8. Præterea, si causæ aliquæ effectus sunt incorruptibiles et semper eodem modo se habentes, et effectus ipse est sempiternus. Sed omnes causæ motus cœli sunt incorruptibiles et semper eodem modo se habentes; sive accipiamus causam moventem, sive ipsum mobile. Ergo motus cœli in sempiternum durabit.

9. Præterea, illud quod est sempiternitatis susceptivum, nunquam a Deo sua sempiternitate privabitur, ut patet in Angelo, anima rationali, et substantia cœli. Sed motus cœli est susceptivus sempiternitatis (solum enim motum circularem contingit esse perpetuum, ut probatur in VIII Phys., com. LXXII et LXXIV); ergo motus cœli in perpetuum durabit, sicut et alia quæ nata sunt esse sempiterna.

10. Præterea, si motus cœli quiescet, aut quiescet in instanti aut in tempore. Si in instanti, contingit simul idem quiescere et moveri: quia cum in toto tempore precedenti moveretur, oportet dicere, quod in quolibet ipsius temporis in quo natum est moveri cœlum, moveretur. In instanti autem signato in quo datum est cœlum quiescere, natum est cœlum moveri, cum motus et quies circa idem sint: hoc autem instans est aliquid temporis præcedentis, cum sit terminus ejus. Ergo in eo moveretur. Et datum erat quod in eo quiescebat. Ergo simul in eodem instanti quiescet et movebitur; quod est impossibile. Si autem quiescit in tempore, ergo tempus erit post motum cœli. Sed tempus non est sine motu cœli. Ergo motus cœli erit postquam esse desierit, quod est impossibile.

11. Præterea, si motus cœli aliquando deficiat, oportet quod tempus deficiat, quod est numerus ejus, ut patet in IV Physic. (com. c1). Sed impossibile est tempus deficere. Ergo impossibile est motum cœli deficere. Probatio mediæ. Omne quod semper est in sui principio et sui fine, nunquam cepit esse, nec unquam

deficiet, eo quod unumquodque est post suum principium et ante finem suum. Sed nihil est accipere temporis nisi instans, quod est principium futuri et finis præteriti; et sic tempus semper est in sui principio et fine. Ergo tempus nunquam deficiet.

12. Præterea, motus cœli est naturalis cœlo, sicut et motus gravium et levium est eis naturalis, ut patet in I Cœli et mun. (com. LXXVIII, et seq.). Hoc autem differt, quod corpora elementaria non moventur naturaliter nisi cum sunt extra suum *ubi*, cœlum autem movetur etiam in suo *ubi* existens; ex quibus accipi potest quod sicut se habet corpus elementare ad motum suum naturalem, cum est extra suum *ubi*, ita se habet cœlum ad motum suum naturalem, cum est in suo *ubi*. Corpus enim elementare, cum est extra suum *ubi*, non quiescit nisi per violentiam. Ergo et cœlum non potest quiescere nisi quies sit violenta; quod quidem est inconveniens. Cum enim nullum violentum possit esse perpetuum, sequeretur quod illa quies cœli non esset perpetua; sed quandoque iterum cœlum moveri inciperet; quod est fabulosum. Ergo non est dicendum, quod motus cœli aliquando quiescat.

13. Præterea, eorum quæ sibi succedunt, oportet esse aliquem ordinem et proportionem. Finitum autem ad infinitum non est aliqua proportio. Ergo inconvenienter dicitur, quod cœlum finito tempore sit motum, et postmodum infinito tempore quiescat: quod tamen oportet dicere, si motus cœli inceptus et finitur, et nunquam reincipiat.

14. Præterea, quanto aliquid Deo assimilatur secundum nobiliorem actum, tanto nobilior est assimilatio; sicut nobilior est assimilatio hominis ad Deum quæ est secundum animam rationalem, quam animalis bruti, quæ est secundum animam sensibilem. Actus autem secundus, nobilior est quam actus primus, sicut consideratio quam scientia. Ergo assimilatio quæ cœlum assimilatur Deo secundum actum secundum, qui est causare inferiora, est nobilior quam assimilatio secundum claritatem, quæ est actus primus. Si ergo in mundi consummatione partes principales mundi meliorabuntur, videtur quod cœlum non desinet moveri, aliqua majori claritate repletum.

15. Præterea, magnitudo et motus et tempus se consequuntur quantum ad divisionem et finitatem vel infinitatem, ut probatur in VI Physic. (text. XVIII, XXXVII, XXXVIII et XXXIX). Sed in magnitudine circulari non est principium neque finis. Ergo nec in motu circulari poterit esse aliquis finis; et sic, cum motus cœli sit circularis, videtur quod nunquam finietur.

16. Sed dicebat, quod licet motus circularis nunquam secundum suam naturam finiat, tamen divina voluntate finietur. Sed contra est quod Augustinus dicit (II super Genes. ad litt., circa princ.): *Cum de mundi institutione agitur, non queritur quid Deus possit facere, sed quod rerum natura patiat ut fiat.*

Consummatio autem mundi, ejus institutioni respondet, sicut finis principio. Ergo nec in his quæ pertinent ad finem mundi, recurrendum est ad Dei voluntatem; sed ad rerum naturam.

17. Præterea, vel per suam præsentiam lumen et diem in istis inferioribus causat, per absentiam vero tenebras et noctem. Sed non potest esse sol præsens utrique hemisphærio, nisi per motum. Ergo si motus cœli quiescat, semper sua præsentia in una parte mundi causabit diem, et in alia noctem, cui sol semper erit absens; et sic illa pars non erit meliorata, sed deteriorata in mundi consummatione.

18. Præterea, illud quod æqualiter se habet ad duo, aut utriusque adhæret aut neutri. Sed sol æqualiter se habet quantum est de sua natura ad quodlibet *ubi* cœli. Ergo vel erit in quolibet, aut in nullo. Sed non potest esse in nullo; quia omne corpus sensibile alicubi est. Ergo oportet quod sit in quolibet. Sed hoc non potest esse, nisi per motus successionem. Ergo semper movebitur.

19. Præterea, in mundi consummatione a nullo toletrur sua perfectio quod tunc remanebit; quia res quæ remanebunt, in illo statu non deteriorabuntur, sed meliorabuntur. Motus autem est perfectio ipsius cœli; quod patet ex hoc quia motus est entelechia mobilis inquantum hujusmodi, ut dicitur in II Phys. (text. XVI); et iterum, ut dicitur in II Cœli et mundi (text. LXVI), cœlum per motum perfectam bonitatem consequitur. Ergo in mundi consummatione cœlum motu non carebit.

20. Præterea, corpus aliquid nunquam attinget ad gradum naturæ spiritualis. Hoc autem ad naturam spiritualem pertinet quod bonitatem perfectam sine motu habeat, ut patet in II Cœli et mundi (a text. LXII, usque ad LXVI). Nunquam ergo cœlum, si moveri desinat, perfectam bonitatem habebit; quod est contra rationem consummationis mundi.

21. Præterea, nihil tollitur nisi per suam contrarium. Motui autem cœli nihil est contrarium, ut probatur in I Cœli et mundi (text. x et xv). Ergo motus cœli nunquam quiescet.

Sed contra est quod dicitur Apoc., x, 5: *Angelus quem vidi stantem super mare et super terram, levavit manum suam, et juravit per viventem in secula sæculorum, quia tempus non erit*. Tempus autem erit quamdiu motus cœli erit. Ergo motus cœli aliquando esse desinet.

Præterea, dicitur Job, xiv, 12: *Homo, cum dormierit, non resurget, donec alteratur cœlum; non evigilabit, neque consurgat de somno suo*. Cœlum autem non potest intelligi quod alteratur secundum substantiam; quia semper remanebit, ut prius probatum est. Ergo quando resurrexerit mortuorum erit, cœlum atteretur quantum ad motum, qui cessabit.

Præterea, Rom., viii, super illud: *Omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc*, dicit Glossa Ambrosii (Ambrosiastri):

Omnia elementa cum labore sua explent officia, sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia; quod est causa nostri; unde quiescent nobis assumptis. Ergo in resurrectione sanctorum motus corporum cœlestium quiescent.

Præterea, Isidorus dicit (in lib. Creaturarum): *Post judicium sol laboris sui mercedem recipiet, et non veniet ad occasum nec sol nec luna; quod non potest esse, si cœlum moveatur*. Ergo tunc cœlum non movebitur.

Respondeo dicendum, quod secundum documenta sanctorum ponimus motum cœli quandoque cessaturum; quamvis hoc magis fide teneatur quam ratione demonstrari possit. Ut autem manifestum esse possit in quo hujus questionis pendeat difficultas, attendendum est, quod motus cœli non hoc modo est naturalis cœlesti corpori sicut motus elementaris corporis est sibi naturalis; habet enim hujusmodi motus in mobili principium, non solum materiale et receptivum, sed etiam formale et activum. Formam enim ipsius elementaris corporis sequitur talis motus, sicut et aliæ naturales proprietates ex essentialibus principiis consequuntur; unde in eis generans dicitur esse movens in quantum dat formam quam consequitur motus. Sic autem in corpore cœlesti dici non potest. Cum enim natura semper in unum tendat determinate, non se habens ad multa, impossibile est quod aliqua natura inclinaret ad motum secundum seipsum; eo quod in quolibet motu difformitas quodam est, in quantum non eodem modo se habet quod movetur; uniformitas vero mobilis est contra motus rationem. Unde natura nunquam inclinatur ad motum propter movere, sed propter aliquid determinatum quod ex motu consequitur; sicut natura gravis inclinatur ad quietem in medio, et per consequens inclinatur ad motum qui est deorsum, secundum quod tali motu in talem locum pervenitur. Cœlum autem non pervenit suo motu in aliquid *ubi*, ad quod per suam naturam inclinatur; quia quodlibet *ubi* est principium et finis motus; unde non potest esse suus motus naturalis quasi sequens aliquam inclinationem naturalis virtutis inhaerentis, sicut sursum ferri est motus naturalis ignis. Dicitur autem motus circularis esse naturalis celo, in quantum in sua natura habet aptitudinem ad talem motum; et sic in seipso habet principium talis motus passivum; activum autem principium motus est aliqua substantia separata, ut Deus vel intelligentia vel anima, ut quidam ponunt; quantum enim ad presentem questionem nihil differt. Ratio ergo permanentiæ motus non potest sumi ex natura aliqua cœlestis corporis, ex qua tantum est aptitudo ad motum; sed oportet eam sumere ex principio activo separato. Et quia agens omne propter finem agit, oportet considerare quis est finis motus cœli; si namque fini ejus congruat quod motus aliquando terminetur, cœlum quandoque quiescet; si autem fini ejus non competat quies, motus ejus erit sempiternus; non enim potest esse quod

motus deficiat ex mutatione causæ moventis, cum voluntas Dei sit immutabilis sicut etiam natura; et per eam immobilitatem consequantur, si quæ sunt causæ mediæ moventes. In hac autem consideratione tria oportet vitare; quorum primum est, ne dicamus cœlum moveri propter ipsum motum; sicut dicebatur cœlum esse propter ipsum esse, in quo Deo assimilatur. Motus enim, ex ipsa sui ratione repugnat ne possit poni finis, eo quod motus est in aliud tendens; unde non habet rationem finis, sed magis ejus quod est ad finem. Cui etiam attestatur, quod est actus imperfectus, ut dicitur in III de Anima (com. LIV, et III Physic., com. xv). Finis autem est ultima perfectio. Secundum est ut non ponatur motus cœli esse propter aliquid vilius; nam cum finis sit unde ratio sumitur, oportet finem præeminere his quæ sunt ad finem. Potest autem contingere quod vilior sit terminus operationis rei nobilioris; non autem ut sit finis intentionis: sicut securitas rustici est terminus quidam, ad quem operatio regis gubernantis terminatur; non tamen regimen regis est ordinatum ad hujus rustici securitatem sicut in finem; sed in aliquid melius, scilicet in bonum commune. Unde non potest dici, quod generatio istorum inferiorum sit finis motus cœli, etsi sit effectus vel terminus; quia et cœlum his inferioribus præeminet, et motus ejus motibus et mutationibus horum. Tertium est, ut non ponatur finis motus cœli aliquid infinitum; quia, ut dicitur in II Metaphys. (text. viii), qui ponit infinitum in causa finali destruit finem et naturam boni. Pertingere enim quod infinitum est, impossibile est. Nihil autem movetur ad id quod impossibile est ipsum consequi, ut dicitur in I Cœli et mundi. Unde non potest dici, quod finis motus cœli sit ut consequatur in actu, nisi ad quod est in potentia; licet hoc Avicenna dicere videatur. Hoc enim impossibile est consequi, cum infinitum sit; quia dum in uno *ubi* fit in actu, erit in potentia ad aliud *ubi*, in quo prius actu existebat. Oportet (1) ergo finem motus cœli ponere aliquid quod cœlum per motum consequi possit, quod sit aliud a motu, et eo nobilior. Hoc autem dupliciter potest poni. Uno modo ut ponatur finis motus cœli aliquid in ipso cœlo, quod simul cum motu existit; et secundum hoc a quibusdam philosophis ponitur, quod similitudo ad Deum in causando est finis motus cœli; quod quidem fit ipso motu durante; unde secundum hoc non convenit quod motus cœli deficiat; quia deficiente motu, finis ex mo'no proveniens cessaret. Alio modo potest poni finis motus cœli aliquid extra cœlum, ad quod pervenitur per motum cœli; quo cessante illud potest remanere; et hæc est nostra positio. Ponimus enim quod motus cœli est propter implendum numerum electorum. Anima namque rationalis quolibet corpore nobilior est, et ipso cœlo. Unde nullum est inconveniens, si ponatur finis motus cœli multipli-

(1) Al. *debet*.

catio rationalium animarum; non autem in infinitum, quia hoc per motum cœli provenire non posset; et sic moveretur ad aliquid quod consequi non potest; unde relinquatur quod determinata multitudo animarum rationalium sit finis motus cœli. Unde ea habita motus cœli cessabit. Licet autem utraque positionum prædictarum possit rationabiliter sustineri; tamen secunda, quæ fidei est, videtur esse probabilior propter tres rationes. Primo quidem, quia nihil differt dicere finem alicujus esse assimilationem ad Deum secundum aliquid, et illud secundum quod assimilatio attenditur; sicut supra dictum est, quod finis rerum posset dici vel ipsa assimilatio divinæ bonitatis; vel esse rerum, secundum quod res Deo assimilantur. Idem ergo est dictum, finem motus cœli esse assimilari Deo in causando et causare. Causare autem non potest esse finis, cum sit operatio habens operatum, et tendens in aliud; hujusmodi enim operationibus meliora sunt operata, ut dicitur in principio Ethic.; unde hujusmodi factiones non possunt esse fines agentium, cum non sint perfectiones facientium, sed magis factorum; unde et ipsa facta sunt magis fines, ut patet IX Metaph. (text. xvi), et in I Ethic. (cap. 1). Ipsa autem operata non sunt fines, cum sint viliora cœlo, ut supra dictum est. Unde relinquatur non convenienter dici, quod finis motus cœli sit assimilari ad Deum in causando. Secundo vero, quia cum cœlum moveatur in ipso existente sola aptitudine ad motum, principio vero activo existente extra, ut dictum est; movetur et agit sicut instrumentum; hæc est enim dispositio instrumenti, ut patet in artificialibus; nam in securi est sola aptitudo ad talem motum; principium autem motus in arte facte est. Unde et secundum philosophos, quod movet motum, movet ut instrumentum. In actione autem quæ est per instrumentum, non potest esse finis aliquis in ipso instrumento nisi per accedens, in quantum instrumentum accipitur ut artificiatum et non ut instrumentum; unde non est probabile quod finis motus cœli sit aliqua perfectio ipsius, sed magis aliquid extra ipsum. Tertio, quia si similitudo ad Deum in causando est finis motus cœli, præcipue attenditur hæc similitudo secundum causalitatem ejus quod a Deo immediate causatur, scilicet animæ rationalis, ad cujus causalitatem concurrat cœlum per motum suum materiam disponendo. Et ideo probabilior est quod finis motus cœli sit numerus electorum quam assimilatio ad Deum in causalitate generationis et corruptionis, secundum quod philosophi ponunt. Et ideo concedimus quod motus cœli completo numero electorum finiatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod loquitur de duratione terræ secundum quod est transmutationi subiecta; sic enim in ea seminatur et metitur. Tali autem statu terræ durante motus non cessabit.

AD SECUNDUM dicendum, quod auctoritas illa non est intelligi-

genda de Israel carnali, sed de Israel spirituali; non tamen secundum quod est in patria coram Deo, contemplando ipsum per speciem, sed secundum quod est in via coram Deo per fidem; ut sic idem sit quod dicitur hic, et quod Dominus discipulis ait Math., ult., 20: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.*

AD TERTIUM dicendum, quod hæc præpositio *propter* denotat causam; unde quandoque denotat causam finalem, quæ est posterior in esse; quandoque autem materialem vel efficientem, quæ sunt priores. Cum autem dicitur in rebus incorruptibilibus, actus sunt propter agentia, *ly propter* non denotat causam finalem, sed causam efficientem, ex qua est necessitas ibi, et non ex fine. Motus ergo cœli si comparetur ad ipsum mobile, non habet ex eo necessitatem sicut ex causa efficiente, ut ostensum est; habet autem hanc necessitatem ex movente. Quod, quia est voluntarie movens, secundum hoc necessitatem in motu inducit secundum quod determinatum est per ordinem sapientiæ divinæ; et non ad moveri semper.

AD QUARTUM dicendum, quod assimilari Deo secundum hoc quod actu acquirit successive diversos situs ad quos prius erat in potentia, non potest esse finis motus cœli; tum quia hoc infinitum est, ut supra ostensum est; tum quia sicut ex una parte per motum acceditur ad divinam similitudinem, per hoc quod situs qui erant in potentia, fiunt actu; ita ab alia parte receditur a divina similitudine, per hoc quod situs qui erant in actu, fiunt in potentia.

AD QUINTUM dicendum, quod licet generabilia et corruptibilia sint viliora celo; tamen animæ rationales sunt corpore cœli nobiliores, quæ tamen a Deo producuntur ad esse in materia disposita per motum cœli.

AD SEXTUM dicendum, quod completio numeri electorum, secundum doctrinam fidei non ponitur secundarius finis motus cœli, sed principalis, licet non ultimus; quia finis ultimus uniuscujusque rei est bonitas divina, in quantum creaturæ quoquomodo ad eam pertingunt vel per similitudinem vel per debitum famulatum.

AD SEPTIMUM dicendum, quod res non dicitur esse imperfecta, quacumque potentia in ipsa non reducta ad actum, sed solum quando per reductionem in actum res suam consequitur complementum. Non enim homo qui est in potentia ut sit in India, imperfectus erit, si ibi non fuerit; sed imperfectus dicitur, si scientia vel virtute careat, qua natus est perfici. Cœlum autem non perficitur per locum, sicut corpora inferiora, quæ in proprio *ubi* conservantur. Unde licet potentia qua potest esse in aliquo *ubi*, nunquam reductur ad actum, non tamen sequitur quod sit imperfecta. Nam si secundum se consideretur, non major est sibi perfectio quod sit in uno situ quam in alio;

sed indifferenter se habet ad omnia *ubi*, cum ad quodlibet moveatur naturaliter. Ipsa autem indifferentia magis inducit ad quietem quam ad perpetuitatem motus; nisi consideretur voluntas moventis et intendentis finem; sicut etiam quidam philosophi assignaverunt causam quietis terræ in medio, propter indifferentiam ejus, respectu cujuslibet partis circumferentiæ cœli.

AD OCTAVUM dicendum, quod licet cause motus cœli omnes sint sempiternæ; tamen movens, ex quo necessitas ejus dependet, movet per voluntatem; et non est necessarium quod semper moveat, sed secundum quod exigit ratio finis.

AD NONUM dicendum, quod alio modo cœlum est secundum suam naturam capax sempiternitatis motus et sui esse. Nam suum esse dependet ex principis suæ naturæ, ex quibus consequitur necessitas essendi, cum non sit in eis possibilitas ad non esse, ut prius ostensum est; suus autem motus in natura ejus non habet nisi aptitudinem; necessitatem vero habet ex movente. Unde etiam secundum Commentatorem (in II Metaph., et in lib. de Substantia orbis), sempiternitas essendi in cœlo est ex principis suæ naturæ, non autem sempiternitas motus, sed ab extrinseco. Unde etiam secundum eos qui dicunt motum nunquam deficere, causa durationis motus cœli et ejus sempiternitatis, est voluntas divina; quamvis ejus immobilitas non de necessitate concludere possit sempiternitatem motus cœli, ut ipsi volunt. Non enim est mobilis voluntas, si velit quod diversa sibi invicem succedant, secundum quod exigit finis quem immobilitat valent. Et ideo potius est inquirenda ratio sempiternitatis motus ex fine quam ex immobilitate moventis.

AD DECIMUM dicendum, quod motus cœli terminabitur in instanti; in quo quidem neque erit motus neque quies, sed terminus motus et principium quietis. Quies autem sequens non erit in tempore; nam quies non mensuratur a tempore primo, sed secundario, ut dicitur in IV Phys. (eom. cxxx); unde si sit quies alienius corporis quæ nulli motui subiciatur, non mensurabitur tempore. Quamvis si in hoc fiat vis, possit dici, quod erit post motum in cœlo immobilitas quædam, etsi non quies.

AD UNDECIMUM dicendum, quod sicut motus cœli deficit, ita et tempus deficit, ut per auctoritatem Apocalypsis indetam apparet. Ultimum autem *nunc* totius temporis erit quidem finis præteriti, non autem principium futuri. Quod enim *nunc* simul sit et finis præteriti et principium futuri, habet in quantum sequitur motum circularem continuum, cujus quodlibet signum indivisibile est principium et finis respectu diversorum. Unde si motus cesset, sicut erit aliquod ultimum indivisibile in motu, ita et in tempore.

AD DUODECIMUM dicendum, quod motus cœli, ut dictum est, non est naturalis propter activam inclinationem formalis principii

in corpore celesti ad talem motum, sicut est in elementis; unde non sequitur, si cœlum quiescit, quod ejus quies sit violenta.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod si motus cœli non esset propter aliquid aliud, tunc oporteret attendere proportionem ejus ad quietem sequentem, si non sempiternus poneretur; sed quia est ordinatus ad alium finem, ejus proportio attenditur in ordine ad finem, et non in ordine ad quietem sequentem; ut intelligamus quod Deus ex nihilo universas creaturas in esse producens, primam universi perfectionem, quæ consistit in partibus essentialibus universi, et diversis speciebus, per seipsum instituit. Ad ultimam vero perfectionem, quæ erit ex consummatione ordinis beatorum, ordinavit diversos motus et operationes creaturarum; quosdam quidem naturales, sicut motum cœli et operationes elementorum, per quas materia præparatur ad susceptionem animæ rationalis; quosdam vero voluntarios, sicut Angelorum ministeria, qui mittuntur propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Unde hæc consummatione habita, et immutabiliter permanente, quæ ad eam ordinabuntur, in perpetuum cessabunt.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod objectio illa procedit de actu secundo, qui est operatio manens in operante, quæ est finis operantis, et per consequens excellentior quam forma operantis. Actus autem secundus, qui est actio tendens in aliquid factum, non est finis agentis, nec nobilior quam ejus forma; nisi ipsa facta sint nobiliora facientibus, sicut artificata sunt nobiliora artificialibus instrumentis, ut eorum fines.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod licet in circulari magnitudine non sit principium vel finis in actu; potest tamen designari principium vel finis in ea per inclinationem vel terminationem motus alicujus.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod in mundi principio natura instituebatur: et ideo in his quæ ad principium spectant, non oportet naturæ proprietatem prætermittere; in mundi autem fine naturæ operatio consequitur finem a Deo sibi institutum; unde oportet ibi recurrere ad voluntatem Dei, quæ talem finem instituit.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod licet cœlo quiescente semper sit futurus sol ex una parte terræ, non tamen ex alia parte terræ erunt omnino tenebræ et obscuritas, propter claritatem quæ a Deo elementis tradetur. Unde habetur Apoc., *xxi*, *23*, *quod civitas non eget sole neque luna: nam claritas Dei illuminabit eam*. Si tamen sit amplior claritas ex illa parte terræ quæ fuit inhabitata a sanctis, nullum inconveniens sequitur.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod quamvis cœlum æqualiter se habeat ad quemlibet situm sibi possibilem; non tamen motus est propter acquisitionem situs, sed propter aliquid aliud:

unde in quocumque situ remaneat, impleto eo ad quod erat, nihil differt.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod motus etsi sit actus mobilis, est tamen actus imperfectus. Unde per hoc quod motus auferatur, non potest concludi quod simpliciter perfectio auferatur, et præcipue si per motum mobili nihil acquiratur. Quod autem Philosophus dicit, quod acquirit perfectam bonitatem per motum, loquitur secundum primam dictarum opinionum de fine motus cœli, qui competit ad sempiternitatem motus.

AD VICESIMUM dicendum, quod perfectio spiritualis naturæ est ut possit esse cause aliorum sine suo motu; quod cœlum unquam acquireret. Nec tamen propter hoc deteriorabitur, cum finis suus non sit in causando alia, ut dictum est.

AD VICESIMUMPRIMUM dicendum, quod motus cœli non quiescit propter aliquod contrarium, sed propter voluntatem moventis tantum.

ARTICULUS VI. — *Utrum possit sciri ab homine quando motus cœli finietur.*

Sexto quaeritur, utrum possit sciri ab homine, quando motus cœli finietur. Et videtur quod sic. Quia, secundum Augustinum in fine de Civit. Dei, sexta ætas currit ab adventu Christi usque ad finem mundi. Sed scitur quantum precedentes ætates duraverunt. Ergo sciri potest quantum ista ætas durare debet per comparisonem ad alias; et ita potest sciri quando motus cœli finietur.

2. Præterea, finis uniuscujusque rei respondet suo principio. Sed principium mundi scitum est per revelationem, ex qua Moyses dixit (Gen. 1): *In principio creavit Deus cœlum et terram*. Ergo et finis mundi sciri potest per revelationem in Scripturis traditam.

3. Præterea, causa incertitudinis mundi ponitur esse; ut homo semper sit in sollicitudine de suo statu. Sed ad hanc sollicitudinem habendam sufficit mortis incertitudo. Ergo non fuit necessarium, incertum esse defectum mundi; nisi forte propter illos quorum temporibus finis mundi erit.

4. Præterea, dicitur aliquibus propria mors esse revelata, sicut patet de beato Martino. Dicit autem Augustinus in epistola ad Orosium, quod talis unusquisque in judicio comparebit, qualis fuit in morte; et sic eadem ratio est occultandi mortem et occultandi diem judicii. Ergo et dies judicii, qui ad omnes pertinet, debuit in Scriptura sacra quæ omnes instruit, revelatus fuisse.

5. Præterea, signum ordinatur ad aliquid cognoscendum. In Evangelis autem ponuntur aliqua signa adventus Domini, qui erit in fine mundi, ut patet Matth., *xxiv*, et Luc., *xxi*; et similiter ab Apostolis, ut patet I ad Tim., *iv*, et II ad Tim., *iii*, et